

НАУМ АХІЄЗЕР – ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МАТЕМАТИК, ОДИН ІЗ ЗАСНОВНИКІВ ХАРКІВСЬКОЇ МАТЕМАТИЧНОЇ ШКОЛИ

*Ювілейна сесія Загальних зборів Відділення математики НАН
України спільно з Харківським математичним товариством
до 125-річчя від дня народження Наума Ілліча Ахієзера*

---

19 березня 2026 року відбулася Ювілейна сесія Загальних зборів Відділення математики НАН України спільно з Харківським математичним товариством. Захід було присвячено 125-річчю від дня народження видатного вченого, члена-кореспондента Академії наук УРСР та одного з фундаторів Харківської математичної школи – Наума Ілліча Ахієзера.

Відкрив урочисту сесію Загальних зборів академік-секретар Відділення математики НАН України, академік НАН України Олександр Миколайович Тимоха. У своєму вступному слові він наголосив на винятковій ролі Наума Ілліча Ахієзера, як видатного вченого та організатора науки. Олександр Миколайович Тимоха підкреслив, що Наум Ілліч заклав міцний фундамент декількох наукових шкіл. Присутність на зборах майже сотні провідних науковців з різних куточків світу стала найкращим свідченням впливу постаті вченого та актуальності його праць, що й сьогодні залишаються джерелом натхнення для математичної спільноти.

Серед присутніх були члени Відділення математики НАН України, члени Харківського математичного товариства, вчені з США, Австрії, Норвегії, Франції, Ізраїлю.

Першим до слова було запрошено голову Харківського математичного товариства, головного наукового співробітника відділу диференціальних рівнянь і геометрії ФТІНТ ім. Б. І. Веркіна НАН України, академіка НАН України Євгена Яковича Хрулова. У своїй доповіді Євген Якович представив ґрунтовний аналіз життєвого та творчого шляху Наума Ахієзера, висвітливши його становлення як ученого світового масштабу, одного з засновників харківської математичної школи, видатного організатора науки.

З виступу академіка НАН України Євгена Яковича Хрулова

6 березня 1901 року народився видатний український математик, доктор фізико-математичних наук, професор, член-кореспондент Академії наук УРСР та один із фундаторів славнозвісної Харківської математичної школи Наум Ілліч Ахієзер.

Наукова спадщина Наума Ілліча охоплює фундаментальні розділи математики: теорію апроксимації, теорію цілих функцій, проблему моментів, а також теорію диференціальних та інтегральних операторів. Його дослідницький стиль вирізнявся гармонійним поєднанням класичних підходів теорії функцій комплексного змінного та функціонального аналізу. Це дозволило Н.І. Ахієзеру розв'язати низку складних класичних задач, зокрема про поліноми, що найменше ухиляються від нуля на системі інтервалів, знайти найкращу константу в теоремі Джексона, дослідити питання вагової апроксимації. На початку 60-х років Н.І. Ахієзер, досліджуючи обернену задачу спектрального аналізу для скінченнозонного оператора Шредінгера, ввів особливий клас функцій. Протягом останніх п'ятдесяти років вони відіграють ключову роль у теорії нелінійних інтегровних рівнянь і мають назву функцій Бейкера — Ахієзера.

Вагомим внеском ученого став ефективний метод розв'язання обернених задач спектрального аналізу. Згодом цей метод знайшов блискуче застосування при знаходженні в явному вигляді розв'язків низки нелінійних рівнянь математичної фізики. Розроблені ним методи дослідження тригонометричної проблеми моментів та властивостей ортогональних поліномів отримали практичне впровадження в аеродинаміці та інтегруванні нелінійних диференціальних рівнянь.

Творчий шлях Н.І. Ахієзера став взірцем поєднання глибокої науки з масштабною освітньою діяльністю. Понад сорок років він викладав у Харківському державному університеті, де у 1933–1950 роках очолював НДІ математики і механіки. Його діяльність також була тісно пов'язана з політехнічним та авіаційним інститутами Харкова. Наум Ілліч сформував авторитетну наукову школу, підготувавши понад 20 кандидатів наук, та виступив одним із фундаторів славнозвісного фізико-математичного ліцею №27.

У 1934 році його було обрано членом-кореспондентом Всеукраїнської академії наук, а ступінь доктора фізико-математичних наук присуджено без захисту дисертації – за сукупністю виняткових наукових заслуг.

У повоєнні роки Науму Іллічу вдалося згуртувати в Харкові плеяду видатних математиків – І.М. Глазмана, Б.Я. Левіна, В.О. Марченка, О.Я. Повзнера та О.В. Погорелова, які разом зі своїми учнями на десятиліття визначили вектор розвитку математичної науки. На початку 1960-х років Н.І. Ахієзер долучився до створення математичних відділів Фізико-технічного інституту низьких температур АН УРСР, де протягом 1961–1963 років очолював відділ теорії функцій.

Науковий доробок математика налічує понад 150 праць, серед яких 10 фундаментальних монографій. Дев'ять із них здобули світове визнання і були

перекладені багатьма мовами. У 1949 році за визначну наукову працю вчений був удостоєний премії імені П.Л. Чебишева.

Визначні заслуги перед державою та світовою спільнотою забезпечили Наумові Ахієзеру беззаперечний авторитет. Сьогодні в Харкові діє Фонд його імені, який продовжує справу вченого, підтримуючи талановиту молодь – майбутнє української математичної науки.

У своєму виступі Професор Петро Юдицький (Інститут аналізу Університету Йоганна Кеплера в Лінці, Австрія) представив наукову доповідь «Конструктивна теорія функцій у теорії операторів та апроксимації» (Constructive Function Theory in Operator Theory and Approximation).

Він зазначив, що Сергій Бернштейн розглядав конструктивну теорію функцій як базу для якісного дослідження та обчислення розв'язків природних задач аналізу. Наум Ахієзер, розвиваючи ідеї вчителя, збагатив цей напрям апаратом геометричної теорії функцій комплексної змінної та теорією ріманових поверхонь. Для початкового знайомства з ідеями Наума Ілліча, ми рекомендуємо §52 та §53 славнозвісної монографії «Елементи теорії еліптичних функцій», що присвячені поліномам, які найменше відхиляються від нуля, та ортогональним поліномом на двох інтервалах.

Сьогодні дослідження Ахієзера з ортогональних поліномів на скінченній системі інтервалів розглядаються крізь призму фундаментального результату Крістіана Ремлінга про безвідбивальні матриці Якобі. Розвиток ідей Наума Ілліча привів до параметричного опису безвідбивальних матриць Якобі зі спектрами на канторових множинах додатної довжини, що, своєю чергою, дозволило розв'язати давні проблеми Котані–Ласта та Дейфта. Спираючись на методи Ахієзера, ми аналізуємо:

- асимптотику поліномів Чебишова на канторових множинах додатної довжини;
- комплексну версію класичної задачі Чебишова (за Бернштейном);
- найкращі поліноміальні апроксимації функції $\operatorname{sgn}(x)$ на двох інтервалах.

Сам Ахієзер мотивував свої пошуки прагненням розширити класичні результати Бернштейна та Сеґе. Він висунув гіпотезу про те, що міра множини ортогональності, де вага дорівнює нулю, є нульовою. Його праці дозволили включити випадки, коли вага зануляється на цілих інтервалах, до сучасного загальнонаукового контексту.

Далі із науковою доповіддю «Функції Бейкера – Ахієзера та нелінійні рівняння» виступив член-кореспондент НАН України Дмитро Георгійович

Шепельський, завідувач відділу диференціальних рівнянь і геометрії ФТІНТ ім. Б. І. Веркіна НАН України.

У доповіді було акцентовано на визначальному внеску Н. І. Ахієзера у становлення теорії скінченнозонного інтегрування та висвітлено роль введених ним функціональних об'єктів у теорії інтегровних систем. Зокрема, автор розглянув метод задачі Рімана–Гільберта як сучасний розвиток аналітичного підходу, що дозволяє ефективно будувати та аналізувати розв'язки широкого класу задач сучасної математичної фізики.

Особливо цікавою частиною зустрічі стали спогади учасників, чії життєві та професійні шляхи перетнулися з постаттю Наума Ілліча. Присутні ділилися історіями про вплив ученого на їхнє становлення, згадували його щирю готовність прийти на допомогу в складні часи. Виступи колег та учнів знову підтвердили, яким видатним вченим був Наум Ілліч, а його підтримка часто ставала вирішальним фактором у житті багатьох математиків.

Спогади відкрив член-корреспондент НАН України Володимир Гершенович Дрінфельд, лауреат багатьох престижних міжнародних математичних премій, перший український математик, нагороджений медаллю Філдса. Він згадав історію виникнення назви “функції Бейкера-Ахієзера”.

Я тоді навчався в Москві, був аспірантом і відвідував доповіді Кричевера та Новикова. Доповідь Кричевера про його роботу відіграла надзвичайно важливу роль у моєму науковому житті.

Що я пам'ятаю з тих часів? На доповіді, яку Кричевер робив у 1975 році, цей об'єкт називали просто «функцією Ахієзера». Прізвища Бейкера тоді не згадували з дуже простої причини: його роботи на той час були забуті, і Наум Ілліч, вочевидь, про них не знав.

Також пам'ятаю таку історію. Новиков і Кричевер тоді працювали над описом пар комутуючих звичайних диференціальних операторів – аспектом, який мене найбільше цікавив. Ця задача зацікавила їх у зв'язку із застосуваннями до нелінійних диференціальних рівнянь, хоча вона є самоцінною. Розв'язуючи її, вони (або хтось один із них) винайшли щось подібне до функції Ахієзера, ще не знаючи про роботу Наума Ілліча.

Як розповідав Новиков, згодом він поїхав до Харкова і виступив там із доповіддю про свою роботу. І саме там харків'яни – а можливо, і сам Наум Ілліч, який тоді ще був живий – зауважили, що це та сама функція, яку Ахієзер винайшов ще у 1961 році.

Це те, що мені запам'яталося зі слів Сергія Новикова та Ігоря Кричевера, яких, на жаль, уже немає з нами. Можливо, хтось із присутніх знає цю історію з іншого боку, я ж знаю її з «московської сторони», зі спогадів та доповідей.

Зрозуміло, що і Бейкер, і Ахієзер створювали ці теорії безвідносно до нелінійних диференціальних рівнянь, адже теорія інтегровних систем у її сучасному вигляді виникла лише наприкінці шістдесятих років. Це все, що я хотів додати. Дякую

Далі спогадами поділилася Тетяна Олександрівна Ахієзер – онука Наума Ілліча

Мій батько, старший син Наума Ілліча Олександр, народився у 1928 році в Києві. Через десять років померла перша дружина дідуся – моя бабуся Зоя Львівна. Я хочу показати три довоєнні фотографії, які раніше ніколи не публікувалися.

Фото 1

На цьому знімку – Наум Ілліч, його дружина Зоя Львівна, мати Наталія Григорівна та син Олександр.

Мій батько згадував: коли у 1933 році наша родина переїжджала з Києва до Харкова, цілий курс авіаційного інституту прийшов на вокзал проводити Наума Ілліча. На одному зі знімків тієї пори він навіть зафіксований в авіаційному кашкеті.

У своїх мемуарах мій батько, Олександр Наумович, описав шлях родини від початку евакуації у вересні 1941-го до повернення у Харків у 1947 році. Також серед його паперів зберігся цікавий рукопис – спогади Олександра Ілліча, брата Наума Ілліча, про довоєнний період. Усі охочі можуть ознайомитися з цими текстами.

Фото 2

На інших знімках ви бачите ранні роки: Наум Ілліч у Білорусі, у Черикові. У центрі – його батько, земський лікар Ілля Олександрович.

Фото 3

Далі – молодий Наум Ілліч з батьками – попереду Ілля Олександрович та Наталія Григорівна, ліворуч молодший брат Шурочка (Олександром).

Ось фото батька зі старшим сином Аликом

Це більш пізнє фото батька зі старшим сином Аликом

Також тут представлені фото з другою дружиною дідуся – Галиною Василівною.

Наум Ілліч з молодшим сином Дмитром

З онукою Тетяною

Вони побралися у 1946 році в Москві, а наступного року народився син Дмитро. Галина була дивовижною жінкою: яскравою, красивою, з чудовим почуттям гумору. Вона багато років працювала професором кафедри мінералогії та петрографії Харківського університету. Вони прожили разом дуже щасливе життя.

Я народилася у 1958 році й постійно жила з батьками у дідусевій квартирі. Це була велика подвійна квартира, де спочатку нас мешкало восьмеро. Там була не лише грандіозна математична бібліотека, а й прекрасна колекція художньої літератури. Цікаво, що книги були розставлені не за алфавітом, а за якоюсь власною логікою.

Дідусь живо цікавився моїм навчанням. Сам він завжди вставав дуже рано і багато працював. Попри світове визнання, він ніколи не їздив за кордон, та й загалом подорожував мало – переважно до Москви чи Києва.

Праці Наума Ілліча продовжували виходити і після його смерті. Буквально за місяць до того, як піти з життя, у травні 1980 року він завершив рукопис «Варіаційного числення» (вийшла у 1981-му). У 1984-му побачили світ «Лекції про інтегральні перетворення».

Особлива історія пов'язана з двотомником «Вибраних праць». Величезну роботу над ним провели сини – Алик і Діма. Мій тато щодня вставав о п'ятій ранку і перед роботою перекладав з німецької статті та дисертацію дідуся, а Дмитро перевіряв ці переклади як математик. Науковим редактором був Юрій Ілліч Любич. Перший том вийшов у 2001 році – саме з тим фото на обкладинці, яке ви бачите.

Наум Ілліч не любив занурюватися в сумні спогади про минуле. Він ніколи не впадав у відчай або, як він сам казав, у «куропатковий настрій». Він був надзвичайно світлою та веселою людиною.

Далі зі спогадами виступив академік НАН України Леонід Андрійович Пастур

Для мого покоління Наум Ілліч Ахієзер був уже справжньою легендою. Я слухав його лекції в Політехнічному інституті, а згодом почав працювати у ФТІНТі, де він завідував відділом. Хоча ми не мали дуже тісних персональних стосунків, я хотів би наголосити на двох визначальних рисах його особистості та діяльності.

Перше – Наум Ілліч був неформальним главою та старійшиною Харківської математичної школи. Сама школа сформувалася ще у ХІХ столітті й пов'язана з іменами Ляпунова, Стеклова та Бернштейна. Проте її бурхливий розвиток у повоєнні роки – це значною мірою заслуга саме Наума Ілліча.

Він не був авторитарним лідером – навпаки, це була надзвичайно інтелігентна людина з тонким почуттям гумору. Але він мав свої, надзвичайно ефективні методи. Наприклад, саме Ахієзер відіграв вирішальну роль у тому, щоб переконати видатного геометра Олексія Погорєлова переїхати з Москви до Харкова у 1947 році. Це була дуже тонка дипломатична справа, і Наум Ілліч блискуче з нею впорався. Його зусиллями математика в Харкові трималася на найвищому рівні – від заснування 27-ї фізико-математичної школи до керівництва Інститутом математики.

Друге – те, що ми з колегами називали його «математичним письменником». Його десять монографій – це вже вагомий доказ, але справа не лише в кількості. Книги можна писати по-різному. Наум Ілліч володів унікальним даром формулювання.

Пригадую епізод, який мені розповів колега Володимир Гурарій. Він якось скаржився Науму Іллічу, що має гарну теорему, але не може її витончено сформулювати – виходить якось «кострубато». Ахієзер вислухав і за секунду запропонував формулювання: точне, коротке і по-справжньому красиве. У цьому й полягав його талант «письменника» – він бачив внутрішню гармонію математичної думки та вмів надати їй досконалої форми. Його книжка «Класична проблема моментів», яку я читав із захопленням, є найкращим тому підтвердженням

Далі зі спогадами виступив **академік НАН України Євген Якович Хруслов**

Наум Ілліч Ахієзер був видатним педагогом. Його лекції вражали оригінальністю та витонченістю. Розповідають, що він читав їх надзвичайно артистично, повністю віддаючи себе процесу і водночас виявляючи величезну увагу до слухачів. Мені не пощастило бути на його лекціях, проте я неодноразово чув його доповіді на засіданнях Харківського математичного товариства.

Ближче ми познайомилися, коли Наум Ілліч погодився стати опонентом моєї кандидатської дисертації. Про це його попросив академік Володимир Олександрович Марченко. Як згадував Марченко, Наум Ілліч хотів детальніше розібратися з проблемою осереднення крайових задач у дрібнозернистих областях, якій була присвячена моя робота. На той час цей напрям лише починав активно розвиватися у Франції, у школі Жака-Луї Ліонса.

Наум Ілліч дуже ретельно вивчав текст дисертації. Оскільки деякі місця в моїй роботі були викладені не зовсім вдало, він запросив мене для бесіди. Саме під час цього обговорення він звернув мою увагу на маловідому роботу Норберта Вінера. Задача, що там розглядалася, була дуже близькою до проблем осереднення за своєю постановкою. Вінер тоді працював у Массачусетському

технологічному інституті, захоплювався кібернетикою і, ймовірно, обдумував структуру перших обчислювальних машин.

Ці бесіди з Наумом Іллічем стали для мене справжнім відкриттям. Я зрозумів, наскільки це була високоерудована людина, яка глибоко знала світові публікації не лише з математики, а й з фізики. Його здатність бачити зв'язки між сучасними задачами та класичними працями минулого була феноменальною.

Далі зі спогадами виступив член-кореспондент НАН України Геннадій Михайлович Фельдман

Перш за все, хочу доповнити слова Євгена Яковича про Міжнародний конгрес математиків в Единбурзі (1958 рік). Радянський Союз тоді був одним із провідних наукових центрів, проте виступити з пленарною годинною доповіддю були запрошені лише 22 математики з усього світу. Від СРСР їх було п'ятеро: Олександр Александров, Микола Боголюбов, Лев Понтрягін, Ізраїль Гельфанд та Наум Ахієзер. Цей перелік імен найкраще ілюструє світовий масштаб постаті Наума Ілліча.

Для мене Наум Ілліч був справжнім «небожителем». Я належав до першого набору заснованої ним 27-ї фізико-математичної школи. Пам'ятаю, як після вступу на мехмат я запитав його: «На що варто звернути особливу увагу в навчанні?». На моє здивування, він назвав не аналіз чи диференціальні рівняння, а саме лінійну алгебру.

Наум Ілліч відіграв вирішальну роль у моїй долі. Я був зразковим студентом-відмінником, очолював студентське наукове товариство, мав публікації. Проте через конфлікт із партійним бюро на попередньому випускному розподілі мені відмовили в рекомендації до аспірантури. Більше того, мені прямо заявили: максимум, на що я можу розраховувати, – це робота в сільській школі.

Пригнічений, я випадково зустрів Наума Ілліча в коридорі. Він запитав, чому я такий похмурий, і я все розповів. Досі пам'ятаю його слова: «Нічого страшного. Я свого часу теж працював у школі. Головне – продовжувати займатися математикою, решта залежить лише від вас». Він не сказав жодного осудливого слова на адресу деканату чи парткому, він лише підбадьорював мене.

Проте пізніше я дізнався, що Наум Ілліч, маючи колосальний авторитет, втрутився у ситуацію. Він домовився, щоб я таки отримав рекомендацію до аспірантури (щоправда, за умови, що не буду подавати документи до університету) та розподіл у проектний інститут у Харкові. Завдяки цій зустрічі та його заступництву я зміг вступити до аспірантури у ФТІНТ в 1970 році, де працюю донині. Важко навіть уявити, як склалося б моє життя, якби не допомога Наума Ілліча.

Також Геннадій Михайлович пригадав, що на похороні Наума Ахієзера у 1980 році, куди прийшов майже весь математичний Харків, один із присутніх, не математик, запитав когось з математиків, а хто учні Наума Ілліча. У відповідь математик просто обвів рукою сотні присутніх науковців і промовив: «Ось усі вони – і є учні Наума Ілліча». І це дійсно було так. Ахієзер був наставником не для окремої групи, а для всієї харківської математичної школи.

Далі виступив професор Володимир Олексійович Золотарьов

Мої взаємини з Наумом Іллічем розпочалися у 1970 році на кафедрі математичної фізики, де він був завідувачем. Я тоді навчався на третьому курсі.

Моя історія багато в чому перегукується зі спогадами Геннадія Михайловича. На випускному розподілі у 1973 році Наум Ілліч особисто піднявся і заявив, що кафедра планує залишити мене в аспірантурі. Проте тодішній ректор Володимир Хоткевич наполягав: спочатку потрібно виконати державне замовлення з розподілу кадрів, а вже потім думати про науку. Наум Ілліч попросив мене вийти в коридор і зачекати. Коли мене викликали знову, вільних місць майже не залишилося. Була лише одна вакансія у науково-дослідному інституті. Я розгублено подивився на Наума Ілліча, а він спокійно кивнув: «Підписуй». Вже в коридорі він додав: «Там тобі дадуть відкріплення». Завдяки цій його тактиці я зміг вступити до аспірантури на рідну кафедру.

Далі розпочалася наша спільна робота. Наум Ілліч читав лекції з варіаційного числення, а мені доручив вести практичні заняття. Ми спілкувалися щотижня. Для нього було принципово, щоб математичні задачі мали фізичний зміст або практичну значущість: чи то принцип найменшої дії, чи то екстремальні задачі геометрії. Він власноруч підбирав вправи з класичних задачників Гюнтера та Кузьміна, вимагаючи від студентів не просто обчислень, а розуміння суті.

Наум Ілліч завжди повторював фразу, яка сьогодні звучить особливо актуально у контексті розмов про функцію Бейкера – Ахієзера: «Якщо математика красива і гарна, вона обов'язково знайде своє застосування». Він вірив у самоцінність естетики в науці, і час підтвердив його правоту: об'єкти, які він досліджував суто теоретично, стали фундаментом для сучасної математичної фізики

Далі виступив професор Володимир Іванович Храбустовський

Я навчався у 27-й школі, у тому самому класі, де вчився син Наума Ілліча – Дмитро. Можливо, саме тому Наум Ілліч приділяв нашому класу особливу увагу. Хоча моя родина була суто гуманітарною і я спершу не зовсім

усвідомлював масштаб постаті Ахієзера, його уроки та лекції в стінах школи закарбувалися в пам'яті на все життя.

Особливо пам'ятаю його лекцію про теорему Ейлера для багатогранників. Для демонстрації він приніс паперову модель додекаедра. Пізніше я запитав у Дмитра: «Ще тобі батько доручив склеїти цю модель?». На моє здивування, Діма відповів: «Ні, батько сам готувався до лекції в одинадцятому класі й власноруч зробив цей багатогранник». Цей епізод якнайкраще ілюструє, з якою відповідальністю та любов'ю Наум Ілліч ставився до викладання, навіть на шкільному рівні.

Згодом, будучи студентом кафедри математичної фізики, я прослухав майже всі його спецкурси: від «Проблеми моментів» та «Еліптичних функцій» до циклу лекцій про узагальнені функції та гідродинаміку. Навіть ставши аспірантом ФТІНТу, я продовжував відвідувати його заняття. Кожна лекція Наума Ілліча була справжнім артистичним дійством. Пам'ятаю, як через певні обставини він не зміг прочитати останні лекції курсу «Інтегральні перетворення» і дав мені свій конспект. Я з трепетом переписував його записи про рівняння типу згортки – вони були бездоганно структуровані.

Наум Ілліч ніколи не повадився як «начальник», хоча його авторитет був беззаперечним. Він був надзвичайно чемною та шляхетною людиною. Саме завдяки йому я почав працювати з Федором Семеновичем Рофе-Бекетовим. Навіть на фотографіях видно, що це була не просто велика, а й внутрішньо красива, світла людина. Пам'ять про нього назавжди залишиться зі мною.

Далі зі спогадами виступив професор Роальд Михайлович Тригуб

Хоча я не вчився у Харкові, а здобував освіту та закінчив аспірантуру в Дніпрі, саме Харків став місцем мого наукового захисту. Це був унікальний випадок: моїми опонентами виступили Наум Ілліч Ахієзер та Борис Якович Левін, а відгук писав Наум Ілліч Геронімус. Відгук Ахієзера як опонента став для мене взірцем на все життя – я й досі перечитую його щоразу, коли сам виступаю в ролі опонента. Це справжній еталон наукової глибини та коректності.

У 1967 році, коли я працював у Сумах, мені зателефонував Наум Ілліч. Тоді до 50-річчя радянської влади готували великі оглядові статті. Ахієзеру замовили огляд досягнень у теорії наближень за останнє десятиліття. На моє величезне здивування, він запропонував мені: «Я запрошую вас бути не просто помічником, а повноправним співавтором». Для мене, тоді молодого вченого, це було неймовірне визнання. На жаль, через ідеологічну цензуру того часу (прізвища багатьох авторів наукових праць не подобалися тодішнім партійним кураторам науки) цей огляд так і не був опублікований у початковому вигляді, але сам жест Наума Ілліча назавжди залишився в моїй пам'яті.

Пізніше, коли я вже працював у Донецькому університеті, я привітав Наума Ілліча з 80-річчям телеграмою. Я написав, що він відкрив мені дорогу у велику математику. Хоча я підписався просто «донецький математик», він якимось дивом одразу здогадався, хто це, і надіслав відповідь із теплою подякою.

Наум Ахієзер був для мене не просто великим вченим, а людиною, яка задавала моральну планку в нашій професії. Пропрацювавши 45 років у Донецьку, я завжди відчував цей його невидимий вплив і підтримку.

Далі за спогадами виступив професор Яків Ісаакович Житомирський

Я хочу додати кілька слів про те, як Наум Ілліч – світла йому пам'ять – щиро допомагав молодим математикам у їхньому становленні.

У 1960 році, після закінчення аспірантури МДУ та захисту кандидатської дисертації, ми з моєю дружиною Валентиною Михайлівною Борок мріяли повернутися до рідного Києва. Ми обоє там народилися, з відзнакою закінчили мехмат Київського університету, але в ті роки влаштуватися на роботу в столиці нам було майже неможливо через пануючий там антисемітизм.

Наш науковий керівник, професор Георгій Євгенович Шилов, звернувся до Наума Ілліча з проханням допомогти нам із працевлаштуванням у Харкові. Завдяки допомозі Ахієзера та професора Г.І. Дрінфельда, Валентину Михайлівну одразу взяли на кафедру аналізу ХДУ. Мені ж тоді в університет потрапити не вдалося, і я розпочав свій шлях доцентом у Харківському автомобільно-дорожньому інституті.

Наум Ілліч не полишав спроб перевести мене до університету. Він навіть зумів домовитися з тодішнім проректором, професором Хоткевичем, про оголошення спеціального конкурсу на посаду доцента у 1963 році. Проте система виявилася сильнішою: коли я прийшов подавати документи з позитивною характеристикою, мені сухо повідомили, що конкурс скасовано без пояснення причин.

Попри ці невдачі, Наум Ілліч продовжував підтримувати мене науково. Коли за кілька років я приніс йому свою докторську дисертацію, ми мали тривалу й глибоку бесіду. Йому надзвичайно сподобався напрям моїх досліджень – теорія функцій, що задовольняють диференціальні рівняння. Саме він представив мою роботу до захисту у ФТІНТі, де я її успішно захистив у 1967 році.

Наум Ілліч був дивовижною, харизматичною людиною. Нам, молодим науковцям, було не просто приємно, а надзвичайно почесно спілкуватися з ним. Пам'ять про його доброту та професійну шляхетність назавжди залишиться в серцях багатьох із нас

Наприкінці зустрічі **академік НАН України Леонід Пастур та член-кореспондент НАН України Геннадій Фельдман** згадали про історію створення знакового двотомника «Вибрані праці з теорії функцій та математичної фізики». Це видання, присвячене 100-річному ювілею вченого, стало результатом самовідданої волонтерської праці його родини та учнів.

Основу двотомника склали маловідомі ранні статті Ахієзера, які його сини, Олександр та Дмитро, власноруч переклали з німецької мови. Науковим редактором проєкту виступив Юрій Любич. Перший том побачив світ у 2001 році, а його обкладинку прикрасило відоме фото вченого. Згодом було надруковано і другий том. Книги видали в Харкові зусиллями видавничої фірми під керівництвом учениці Ахієзера.

Попри те, що це видання тривалий час існувало лише в паперовому вигляді та було доступне вузькому колу фахівців, воно виконало неоціненну місію – зберегло для світової науки унікальні праці, які раніше вважалися фактично втраченими для широкого загалу.

Своєрідним завершальним штрихом до портрета вченого стали спогади **Олександра Мироновича Русаковського**, який відзначив глибокий вплив особистості Наума Ілліча навіть на тих, хто не спілкувався з ним особисто. Через багаторічну дружбу з Тетяною Ахієзер він отримав рідкісну можливість користуватися домашньою бібліотекою математика, читаючи в оригіналі твори Шекспіра, Шеллі та Байрона. Це дозволило безпосередньо відчувати той надзвичайний культурний пласт, у якому гармонійно співіснували точні науки та світова класика. Особливо вражаючим залишився спогад про засідання Харківського математичного товариства 1980 року, де Наум Ілліч, демонструючи дивовижну прозорливість і спокій, розпочав свою доповідь словами про те, що цей виступ стане для нього останнім. Ця доповідь надрукована у 2019 році в науковому виданні “Журнал математичної фізики, аналізу, геометрії”.

Закриваючи засідання ювілейної сесії Загальних зборів Відділення математики НАН України НАН України, яке проводилися спільно з Харківським математичним товариством, академік-секретар Відділення математики НАН України, академік Олександр Миколайович Тимоха щиро подякував усім присутнім за активну участь та спогади. У своєму підсумковому слові він наголосив: «Сьогодні ми мали змогу ще раз переконатися, якою непересічною особистістю був Наум Ілліч Ахієзер. Він залишив Україні та світу колосальний науковий спадок, проте найціннішим його здобутком є Харківська математична школа. Це живе інтелектуальне середовище, яке продовжує розвиватися і сьогодні. Наше спільне завдання – зберегти цей спадок!
